

BODNÁR GABRIELLA

TEHETSÉGES EMBEREK ÉLETÚTJÁT BEFOLYÁSOLÓ SZOCIOKULTURÁLIS KÖRNYEZET VIZSGÁLATA

ABSTRACT: I have been teaching an elective course in high ability development at the Teachers Training College in Eger since 1986. Parallel to mastering a certain amount of theoretical and practical knowledge, my students were to conduct interviews with talented people about their course of life.

The basis of the presented material consisted of 60 interviews, which I have analysed using the following approaches: textual analyses, attitude scale, mathematical-statistical methods. I also worked out a system of viewpoints and categories.

The main questions of the system of viewpoints were as follows: genealogy, situations in childhood and in the family, schooling, dwelling places, occupations, further background information, and suggestions concerning talent development. I divided the participants into two groups according to age. I compared the (average 25 and the older) average age 50/ age-group in terms of social circumstances, ambitions, upbringing, and human relationships. I have looked for correlations in several categories. They are shown in the charts.

Bevezetés

Minden politikai rendszer vezető pozícióba nem a legtehetségesebbeket helyezi, hanem számára a legmegbízhatóbbakat. A legmegbízhatóbbak pedig nem feltétlenül a legtehetségesebbek. A legtehetségesebbek, a zsenik ugyanis túlságosan nyugtalanok, megszállott útkeresők, ezért nem szívesen fogadják őket a különböző iskolákban, munkahelyeken.

Ahhoz, hogy a tehetség kibontakozzék és alkotó személyiség legyen, több feltételt kell biztosítani számára: társadalmi, pszichológiai, pedagógiai feltételeket. Jelenleg a tehetséggondozás és fejlesztés koncepciója még nem elég határozott és még mindig tele van ambivalenciával. Magyarországon a tehetséggondozás ügye elsősorban a különböző alapítványok, társaságok (Magyar Tehetséggondozó Társaság, magánszemélyek) kezében vannak. Az oktatási kormányzat talán ugyanúgy, mint korábban, nem fordít rá megfelelő gondot.

Szakirodalmi áttekintés

A szakirodalomban a **tehetség** nagyon sokféle definíciójával találkozhatunk. Csoportosításuk, többféle szempont szerint történik. A tehetség definíciója attól függően változik, hogy azt az intellektuális képességekkel vagy a kreativitással azonosítják-e vagy sem. Feldhausen meghatározása szerint: "a gyermek- és serdülőkorban a tehetség olyan pszichológiai és testi adottságokkal, predispozíciókat jelent, melyek lehetővé teszik a tanulóévekben a kiemelkedő ismeret elsajátítását és teljesítményt, felnőttkorban pedig magas szintű teljesítményt alkot."

Ranschburg Jenő, Marland által használt két fogalom magyar megfelelőjét hangsúlyozza: vagyis "gifted", "talented", ami az általános és specifikus tehetségfogalommal egyenértékű.

Gefferth Éva a tehetséget több összetevőre bontja:

- a személyiségen belüli területek csoportjára
- szociális mezőre (iskola, család, társak szerepe)

A személyiségen belüli tényezők:

- képesség,
- kreativitás,
- motiváció.

Aszerint, hogy a képesség mely területeken nyilvánul meg, beszélhetünk:

- intellektuális
- művészi
- pszichomotoros
- szociális képességekről.

Intellektuális képességek

- a figyelem, az emlékezet, az absztrakció és a logikus gondolkodás tartozik ide
- ezeknek kiemelkedő szintje szükséges bármely tudományág területén.

Művészi képességek

- rajzkészség, zenei képesség stb.
- könnyen felismerhetők, látványosak, és környezet leginkább ezeket a képességeket értékeli

Pszichomotoros képességek

- testi ügyesség (pl. sport, tánc) és a kézügyesség tartozik ebbe a témakörbe

Szociális képességek

- az ilyen irányú tehetségeseknél a társas kapcsolatok játszanak fontos szerepet pl. jó kapcsolatokat tudnak kialakítani, érzékenyek mások problémái iránt, jól tudnak irányítani, befolyásolni másokat.

Ranschburg Jenő szerint a tehetség személyiségének jellemzői közül hármat kell kiemelni

- ingerekkel szembeni nyitottság
- szociális viselkedésük, ítéleteik, attitűdjeik függetlenek
- énképük határozott, identitásérzésük erős.

Gondolkodásuk jellemzői:

- eredetiség, flexibilitás, fluencia.

Geffert Éva a tehetséges gyermekek nevelésében jelentkező nehézségeként említi meg a következőket:

- sokoldalúság-szétszórtság,
- unalom
- társaktól való elszigetelődés
- az egyenlőtlen fejlődés
- türelmetlenség, az érdektelen feladatok elutasítása

A tehetséges emberek felsorolt tulajdonságai, személyiségjegyei -- Ranschburg Jenő megállapításai szerint -- nem kísértő jelenségei a tehetségnek, hanem megnyilvánulási formái.

A környezet szerepe a tehetség fejlődésében

A tehetség kibontakozását befolyásoló tényező, a szociális mező, amelyet a család, az iskola és a társak jelentenek. Bloom amerikai pszichológus tehetséges emberek életútjának vizsgálatával bizonyította, hogy a fentieknek jelentős szerepe van az egyedülálló teljesítmények elérésében.

A család

A család részéről legfontosabb a kiegyensúlyozott, támogató, és biztató légkör biztosítása. Az emocionális biztonság rendkívül nagy segítséget jelent a gyermek számára, a kudarcok elviselésére, problémamegoldásokban. A szülő törekvése, a jelentős emberi értékek felé történő orientálása mellett, a megfelelő tekintéllyel irányított önállóság kedvezően alakítja, formálja a személyiséget. A kreatív gondolkodású gyermek fejlődése szempontjából, ha a szülők nevelői attitűdje demokratikus, a gyermek számára biztosítja a személyi autonómiát és a hatékony azonosulási módokat.

Az iskola

A család mellett kiemelt szerepe van a tehetség kibontakozásában az iskolának, főleg korai felismerésében, annak tudatos célirányos fejlesztésében, szakmai segítségadásban.

Az iskola fontos teendői, az egyéni képességek felismerése, önismertetre nevelése.

A tehetséges tanulók fejlesztését segíti elő, ha képességeiket összemérhetik. Ez történhet versenylehetőségek biztosításával valamint szakkörökön való részvétellel is. Kiemelkedő képességű tanulócsoportokból szerveződhetnek homogén osztályok, ezáltal az iskola tehetségnevelési profilt alakíthat ki.

Igen sok szakember megemlíti, hogy a kizárólag tehetségesekkel foglalkozó iskolák hátránya az, ha a tanulókat ezáltal megkülönböztetik és ebből adódóan bekövetkezhet egy nem éppen egészséges elkülönülésük.

A tehetségesek elindításában fontos szerepe van a pedagógusoknak, mert egy elfogadó, támogató, elismerő viszonyulás előrelendítheti az esetleg kezdetben bizonytalan személyiséget. A jelenlegi oktatási koncepció nem foglalkozik a tehetséggondozás ügyével. Az oktatási kormányzat nem fordít rá megfelelő gondot, csak az egyedi keményezé-

sek figyelnek fel problémáikra. Dolgozatomban olyan tehetséges emberek életútjával foglalkozom, akik szellemi, emberi értékeik által váltak ismertté szűk környezetükben, az országhatáron innen és túl.

Hipotézis

Feltételezésem szerint a tehetséges emberek életútját különböző szociálpszichológiai tényezők befolyásolják.

Összefüggések mutathatók ki az egyes változók között, valamint a fiatalabb és idősebb tehetségesek életútját alakító tényezők között. A vizsgálat módszerei: mélyinterjú, kategória-rendszer összeállítása, attitűd skála, matematikai statisztikai eljárások. Az interjúalanyok száma: 60 fő az ország különböző részeiből. Az interjúalanyok életkor szerint megosztásra kerültek:

I. csoportba 18-34 évesek

II. csoportba 35-60 évesek tartoznak.

Az interjúalanyok kiválasztásánál a környezeti visszajelzések és a tömegkommunikációs információk segítettek.

Az interjúösszeállítás szempontjai

Egyéni jellemzők: nem, kor, származás, foglalkozás

Családi hatások: családi légkör, szülők szerepe a tehetséggondozásban stb.

Iskolai hatások: élmények, kapcsolatok, értékelés stb.

Az interjú szempontjai alapján kategóriarendszer került kidolgozásra.

A kategóriák a mellékletben találhatók:

A vizsgálati anyag összegzése:

Hipotéziseim a kapott eredmények alapján beigazolódtak:

- Első esetben az összmintára vonatkozóan megállapítható, hogy a származás, kulturális háttér, foglalkozás, családi légkör, lakóhely, út, iskolai befolyás, tekintély, iskolai és munkahelyi közérzet és az elismertség-azok a szociálpszichológiai tényezők, amelyek hatással voltak a tehetség kibontakozására, alkotóképességére.

- Második feltételezésem, miszerint az összmintára vonatkozóan az egyes változók között is kimutathatók az összefüggések, szintén igaz. Különösen szoros az összefüggés a kulturális háttér és az iskolai teljesítmény között. Hasonló korrelációs összefüggés fedezhető fel a kulturális háttér és az iskolai befolyás mértéke esetében is. A gyermekkori családi légkört meghatározza az apa tekintélye, valamint a családi légkör a kapcsolatok alakulását. Nincs korrelációs összefüggés a családi légkör és család tehetséggondozó szerepe között. A lakóhely útnak viszont fontos szerepe van a jelenlegi közérzet, teljesítmény esetében. Igen jelentősnek találják a jelenlegi teljesítmény, közérzet, népszerűség kapcsolatát az elismertséggel és a fontos kapcsolatok alakulásával.
- Harmadik feltételezésemkor az életkor szerinti csoportosításból indultam ki. A két csoport I. (18--34 évesek), II. (35--60 évesek) életútjában sok a különböző és a közös vonás is egyszerre.

A legszorosabb összefüggést az I--II. csoportok között a következő kategóriákban találtam: kapcsolat a pedagógusokkal és segítségadás a tehetséggondozásban. A család szerepe a II. csoportban hangsúlyosabb, mint az I-ben. Valószínű ez a mai magyar családok alapvető problémáiból adódik.

Amikor a pedagógusokra kérdeztem, szerencsére mindegyik interjúalanyom hivatkozni tudott egy pedagógusra, aki meghatározó volt életében, segítette, irányította, foglalkozott vele.

Az I. csoportban szorosabb összefüggést fedeztem fel a jelenlegi elismertség között, mint a II. csoportban. A II. csoport korrelációs határ alatti értéke, mint az interjúkból kitűnik, a mellőzöttséggel magyarázható.

Az idősebb korosztály (vizsgálatomban) több sérelmet élt át, kapott környezetétől mint a fiatalabb. Ez a megélt életúttal, de a szocialista nevelési elvekkel is magyarázható. "A mindenoldalúan képzett személyiség" -- mint azt a korábbi évek pedagógiája vallotta, elfeledkezett a differenciált képességfejlesztésről.

Az interjúalanyok politikai és társadalmi attitűdje, ahogyan a megfogalmazásokból kiderül, igen kritikus. Véleményük szerint (a rendszerváltás előtt) a "társadalom tehetségtelen" volt, mert nem rendelkezett kellő toleranciával és intelligenciával a tehetségesek irányában. Nem tűrte, hogy a különbek kerüljenek megfelelő helyre, félt minden "másságtól". Így sokkal többen tűntek el (kerültek külföldre, vonultak vissza), mint

amennyien a felszínen tudtak maradni. Tisztázatlan értékviszonyok dominanciája jellemezte a magyar szocialista társadalmat.

A rendszerváltás utáni időszak pedig igen kevés ahhoz, hogy konkrét hatásokról lehetne beszélni. Jelenleg a lehetőségek színes skálája ad kiugrási esélyt a tehetség felszínre kerüléséhez. Ez azonban korántsem az oktatási kormányzat munkájának eredményeként következhet be.

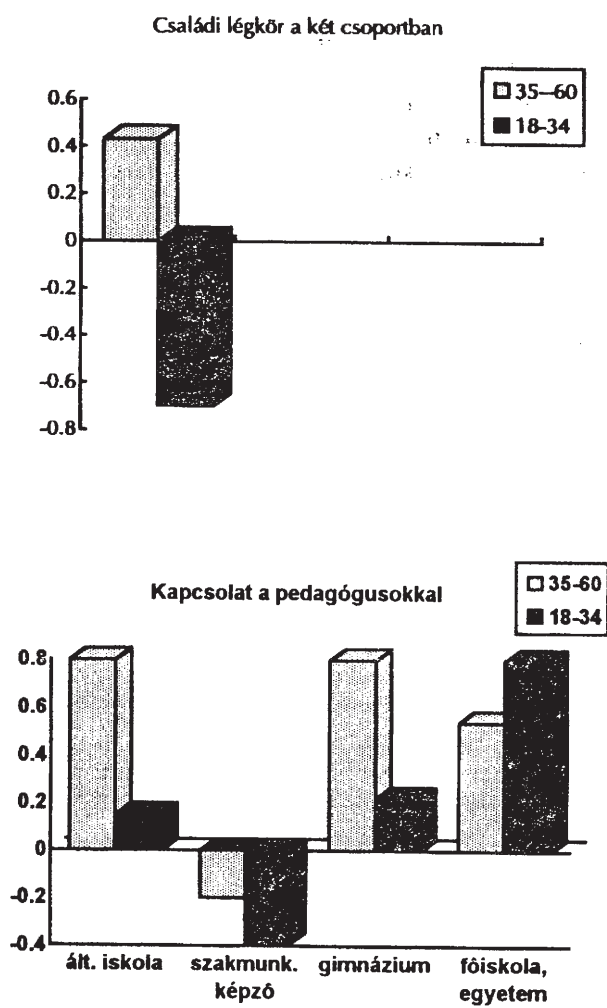
A tehetséges emberek javaslataként, elsősorban a különböző iskola-típusban kell gondolkodni, valamint gondot kell fordítani arra, hogy a felsőfokú intézményekben megfelelően és minél szélesebb körben történjen a tehetséggondozásra való felkészítés.-

MELLÉKLET

KATEGÓRIA RENDSZER

1. Nem
2. Kor
3. Származás: értelmiségi
munkás
mezőgazd. munkás
betanított munkás
segédmunkás
alkalmazott
4. Kulturális háttér, iskolázottsági szint:
általános iskola
szakmunkásképző középiskola
felsőfokú intézmény
5. Foglalkozási út: pedagógus
művész
kutató, feltaláló.
sportoló
egyéb (rádióriporter, újságíró, polgármester, stb.)
6. Gyermekkori családi légkör
7. Szülői tekintély (apa, anya, nagyszülő)
8. Más személyek befolyása
9. Kedvelt tevékenységek gyermekkorban
10. Lakóhely út: falu, város, tanya, külföld
11. Iskolai teljesítmények értékelése
12. Iskolai tekintély mértéke
13. Népszerűség, kapcsolat az osztálytársakkal
14. Iskolai közérzet megítélése
15. Kapcsolat a pedagógusokkal
16. A tehetség elismerése
17. Segítségadás a tehetséggondozásban
18. A jelenlegi teljesítmény önértékelése
19. Munkahelyi, alkotói közérzet
20. Munkahelyi tekintély mértéke
21. Népszerűség, kapcsolat a munkatársakkal
22. Fontos kapcsolatok

23. Az elismerés mértéke

IRODALOM

1. Bloom, B.S.(Ed), 1985: Developing talent in young people [New York, Balentine Books 6--10.]
2. Wagner Harald, Begabtenförderung in der Schule K. H. Bock 1991. Bildung und Begabung, Bonn. 1991. 7--12.
3. Tehetséggondozás az iskolában tanulmány (Szerk. Ranschburg Jenő Tk. 1989. 7--9, 421--440.)

Megjegyzés: A fenti tanulmány az 1991-es hágai Tehetséggondozó Világkonferencián került bemutatásra. A világkonferencián való részvételéhez segítséget nyújtott a Soros Alapítvány és az OKHB egri fiókja.